

Ebû İsa'nın temsil ettiği mesîhliğin Yahudilik'teki mesîhlikle hiçbir ilgisi yoktur. Buna karşılık İseviyye mensuplarının ortaya attıkları mesîh görüşüyle hemen hemen bütün Şii fırkalarında görülen mehdî inancı arasında çok yakın bir benzerlik bulunmaktadır. Meselâ ikisine göre de mesîh ölmemiştir veya ölmüşse de bu sadece zâhirî bir ölümdür; gerçekte ise mehdî gibi mesîh de ileride geri dönecek, dünyayı adaletle yönetecektir.

Bu mezhep Ebû İsa'dan sonra talebesi Yüdgân tarafından devam ettirilmiş, fazla taraftarı bulunmasa da Mâverâünnehir'den Endülüs'e kadar İslâm topraklarının çeşitli bölgelerine dağılmış olarak en az üç asır varlığını sürdürmüştür. Öte yandan Ebû İsa'nın yahudi geleneğine aykırı görüşlerini Karâilîğin oluşumuna da tesir ettiği ileri sürülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bâküllânî, *et-Temhid* (İmâdüddin), s. 218-219; Bağdâdî, *el-Farq* (Abdülhamîd), s. 231, 280; Bîrûnî, *el-Âşârü'l-bâkıye 'ani'l-kurûni'l-hâliye* (nşr. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 15; İbn Hazm, *el-Faşl*, I, 99; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 215; *The Babylonian Talmud*, London 1935-78, Nezikin, Baba Bathra, 60^b; Jacob al-Kirkisânî, *Kitâbü'l-Envâr ve'l-merâkib* (Code of Karaite Law), New York 1939-40, I, 51-52, 102-103, 144-145; S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, New York 1957, V, 182-183; Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara 1965, s. 185-187; a.mlf., *Tarih ve Günümüzde İslâm Mezhepleri*, Ankara 1968, s. 131; Moses Maimonides, *Letter to Yemen* (I. Twersky, *A Maimonides Reader* içinde), New York 1972, s. 458-459; Z. Avneri, "Abû İsa, Isaac Ben Jacob al-İsfahânî", *EJd.*, II, 183-184; S. Pines, "al-İsâwîyya", *EJ²* (İng.), IV, 96.

M. SÜREYYA ŞAHİN

İSFAHÂNÎ, Ebû Mansûr

(أبو منصور الإصفهاني)

Ebû Mansûr Ma'mer b. Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-İsfahânî (ö. 418/1027)

Süfi ve hadis âlimi.

IV. (X.) yüzyılın ortalarında İsfahan'da doğdu. Öğrenimini, yetiştiği devirde Hanbelîler'in yoğun olarak faaliyet gösterdiği İsfahan'da yaptı. Ebû İshak İbrâhim el-İsfahânî ve Taberânî gibi âlimlerden hadis okudu. Ayrıca "çağın ulu ustası" diye andığı Ebû Abdullah İbn Mende ile zühd ve takvâsıyla tanınan Ebû Şeyh'in derslerine devam etti. Döneminde tartışılan kelâm meseleleri hakkında fikir sahibi oldu. Bu konularda Hanbelî mezhebini benimsedi (Zehebî, *Târîhu'l-*

İslâm, s. 454). Hadis ve fıkıh âlimi olarak tanınan İsfahânî'nin tasavvufa ne zaman yöneldiği ve hangi sûfilerden faydalandığı bilinmemekteyse de İbn Mende ve Ebû Şeyh gibi hocalarının bu konuda etkili olduğu söylenebilir. *el-Minhâc* adlı eserinde Muhammed b. Yûsuf el-Bennâ ve Ali b. Sehl el-İsfahânî gibi sûfilerin öğrencilerinin sohbetlerine katıldığını, eserlerinden yararlandığını ve onları üstat tanıdığını söyler. İsfahânî, Ebû'l-Fazl b. Ca'fer ve Ebû Abdullah el-Bağdâdî gibi sûfilerden menkıbeler rivayet etmiş, muhtemelen İbn Cehdam el-Hemedânî ile Mekke'de görüşmüştür. Çağdaşı ve hemşehrisi olan *Hilyetü'l-evliyâ'* müellifi Ebû Nuaym ile ilişkisi konusunda bilgi yoktur.

Herevî, 418 yılının Ramazan ayında (Ekim 1027) vefat eden İsfahânî'nin zâhirî ve bâtinî ilimler konusunda ileri bir seviyeye eriştiğini, "İsfahan şeyhi" diye tanıdığını söyler; hakkında fazla menkıbe bulunmadığını, esasen önemli olanın tasavvufu yaşamak olduğunu kaydeder. İbn Kayyim, İsfahânî'nin itikadî konulardaki görüşlerini anlatırken ondan "imam" ve "ârif" diye bahseder.

İsfahânî'nin tasavvuf anlayışı, Horasan tasavvuf muhitine Herat'a giderken onun sohbet meclislerinde tuttuğu notları ve bazı eserlerini yanında götürөн Ahmed el-Kûfânî tarafından tanıtılmıştır. Herevî, *Menâzilü's-sâ'irin*'ini yazarken onun *Nehcü'l-hâş* adlı eserinden etkilenmiştir. Bu etki Herevî'nin *Şad Meydân* adlı eserinde de görülmektedir. Ancak onun zühd, takvâ ve ibadet ağırlıklı tasavvuf anlayışı, zevk ve derunî yönün ağır bastığı Horasan ve Bağdat tasavvuf anlayışı karşısında zayıf kalmış, görüş ve eserleri kısa zaman sonra unutulmuştur.

Bid'atlara karşı çıkan İsfahânî çağındaki fıkıh, hadis, tefsir ve kıraat âlimlerini dünyaya bağlı, devlet adamlarına yaranmaya çalışan ikiyüzlüler olarak nitelemiş, bazılarını da kelâmcıların görüşlerine meylettikleri için kınamıştır. Ona göre kelâmcıların eserlerini okumak sünnete saygısızlıktır. Kur'an'da övülen siddikları (en-Nisâ 4/69) sûfiler olarak yorumlayan İsfahânî, dini en iyi şekilde siddikiyyet makamında bulunan kimsenin bileceğini, bu makama ulaşan kişilerin dünya ve âhiretin sultanları olduğunu söyler. Hz. Peygamber'i örnek almak, sünnete tâbi olmak, bid'atlardan sakınmak tasavvufun zâhiri; Allah sevgisi, doğruluk ve nefsin arzularına uymamak ise bâtinidir. Ancak tasavvufun zâhir ve bâtinini kendinde birleştiren kimse dinde örnek kişi olabilir.

Eserleri. İsfahânî'nin eserlerinin birçoğu Şiraz'da Ahmedî Hankahı Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada (nr. 78) bulunmakta olup bunların bir kısmı Nasrullah Pürcevâdî tarafından yayımlanmıştır. Yayımlanan eserleri şunlardır: 1. *Nehcü'l-hâş*. Tasavvufî makamlara dair olan eser S. de Laugier de Beaucueil (Kahire 1962) ve Nasrullah Pürcevâdî tarafından (*Tahkikât-ı İslâmî*, sy. 1-2 [Tahran 1367 hş.]) neşredilmiştir. 2. *Edebü'l-mülûk*. Sûfilerin (mülûk) ahlâk ve âdâbı hakkında yirmi yedi bölümden meydana gelen eserin semâ bölümü yayımlanmıştır (*Mecelle-i Ma'ârif*, V/3 [Tahran 1367 hş.]). 3. *el-Mesâ'ilü'l-muħdeşe fî 'aşrinâ* (*Mecelle-i Makâlât u Berresihâ*, sy. 3 [Tahran 1368 hş.]). 4. *Zikru me'âni't-tasavvuf*. Yirmi dokuz beyitlik tasavvufî bir kasidenin şerhidir (*Mecelle-i Ma'ârif*, VI/3 [Tahran 1368 hş.]). 5. *Şerhu erba'ine hadîgen fî't-tasavvuf*. Eser Muhammed Takî Dânişpejûh tarafından *Ehâdîşü'l-erba'ini'l-maħfûza 'ale'l-muħaħkûkin mine'l-mutaşavvife* adıyla yayımlanmıştır (*Mecelle-i Makâlât u Berresihâ*, sy. 31-52 [Tahran 1370 hş.]). 6. *el-İhtiyârât*. İsfahânî'nin tavsiyelerini ihtiva eden eser sohbetlerinde tutulan notlardan derlenmiş olup *Mecelle-i Ma'ârif*'te yayımlanmıştır (VIII/2 [Tahran 1370 hş.]). 7. *Haķâ'î-ķu'l-âdâb*. Sohbet ve hırka âdâbına dair olan eser *Âdâbü'l-mutaşavvife ve haķâ'îķuhâ ve işrâtühâ* adıyla neşredilmiştir (*Mecelle-i Ma'ârif*, IX/3 [Tahran 1371 hş.]).

İsfahânî'nin, Hallâc-ı Mansûr'un beş beyitlik bir şiirinin şerhi olan *Şerhu'l-eb-yât li-'Abdillâh el-Mürsidi* (Şiraz, Ahmedî Hankahı Ktp., nr. 78, vr. 184-192) ve *Şerhu'l-ezķâr* (Şiraz, Ahmedî Hankahı Ktp., nr. 78, vr. 165-184) adlı iki risâlesi henüz neşredilmemiştir. İlk risâlenin metninden İsfahânî'nin şerhettiği beyitlerin Hallâc'a ait olduğunu bilmediği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 405; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, IV, 277; VIII, 231; Hücvîrî, *Keşfü'l-maħcûb*, s. 62; Herevî, *Tabaķât*, s. 624, 635; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 401-422*, s. 454; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVI, 149; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İctimâ'u'l-cüyüşü'l-İslâmiyye* (nşr. Beşîr Muhammed Uyûn), Dimaşk-Beyrut 1414/1993, s. 206; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 33; Câmî, *Nefehât*, s. 283; Serge de Beaucueil, "La voie du privilégîé, pétit traité d'Abû Mansûr Ma'mar al-İsfahânî", *Mélanges Taha Hussain*, Kahire 1962, s. 65-76; Nasrullah Pürcevâdî, "Ebû Mansûr İsfahânî", *Ma'ârif*, VI/1-2, Tahran 1368 hş., s. 3-80; Necib Mâyil-i Herevî, "Ebû Mansûr İsfahânî", *DMBİ*, VI, 280-286.

RIZA KURTULUŞ